

Department :- Ayurved Samhita & Siddhant

Topic: Concept Of Leena Dosha And its
management

INTRODUCTION

“Leena” as the word indicates the meaning “merged” (Antarbhava), Concealed (Lukkayita Hidden) or to some extent “Attached” (Sanga). So literally “leena dosha” indicates- when dosha or doshas are attached or merged or concealed in dhatus (Dushya)- so that the vitiation is there but the symptoms of the disease are least expressed or not even expressed (dosha prabhva is there but its symptoms are not expressed). In this avastha doshas are in dormant phase and cannot fulfill the steps of samprapti for the manifestation of the disease, they will wait for the favourable conditions to express the lakshanas.

Definition of Leena Dosha

धात्वन्तरस्थो लीनत्वान्न सौक्ष्म्यादुपलभ्यते।
अल्पदोषेन्धनः क्षीणः क्षीणेन्धन इवानलः॥६५॥सु.उ.३९

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (डल्हण कृत)

यदि वेगापगमेऽपि न विमुच्यते तर्हि किमिति नोपलभ्यत इत्याह-

धात्वन्तरस्थो लीनत्वादित्यादि। एकस्माद्धातोरन्यो धातुः धात्वन्तरं तत्रस्थः, अन्ये तु धात्वन्तरशब्देन सप्त कलाः कथयन्ति। लीनत्वादेकदेशस्थितत्वात्। सूक्ष्मत्वात् अणुत्वात्। अल्पदोषेत्यादि अल्पदोष इव इन्धनत्वेन क्षीणोऽल्पीभूतो ज्वरः; 'अल्पदोषा एव इन्धनं यस्य स अल्पदोषेन्धनः' इत्यन्ये॥६५॥

Characteristics of Leena Dosha

Structural and Biological form of Leena dosha

1. Adherent At one Place

(लीनत्वादेकदेशस्थितत्वात्)

2. Minutest Form (सूक्ष्मत्वात् अणुत्वात्)

3. Deep concealed inside (धात्वन्तरस्थो)

4. Doshas are not in utklishta avastha
(active phase/to expel)

(लीनमिति अनुत्विलष्टम्) चक्रपाणि

UNDERSTANDING OF LEENA DOSHA

अधिशेते यथा भूमिं बीजं काले च रोहति।
अधिशेते तथा धातुं दोषः काले च कुप्यति॥६८॥
स वृद्धिं बलकालं च प्राप्य दोषस्तृतीयकम्।
चतुर्थकं च कुरुते प्रत्यनीकबलक्षयात्॥६९॥

Etiological Factor of Leena Dosha

व्यायामादूष्मणस्तैक्ष्ण्याद्धितस्यानवचारणात्।

कोष्ठाच्छाखा मला यान्ति द्रुतत्वान्मारुतस्य च॥च.सू.२८/३१

1. तत्र व्यायाम क्षोभात् कोष्ठं परित्यज्य शाखां मला यान्ति,
2. ऊष्मणो वह्नेस्तीक्ष्णत्वाद्विलायिता दोषाः शाखां यान्ति,
3. हितस्यानवचारणयाऽहितसेवयाऽतिसेवयाऽतिमात्रवृद्धो दोषो जलापूरवद्वृद्धः

स्वस्थानमाप्लाव्य स्थानान्तरं यातीति युक्तम्।

4. द्रुतत्वान्मारुतस्येति चलत्वाद्वायोर्वायुना क्षिप्तो यातीत्यर्थः;

वाय्वन्तरेण च वायोराक्षेपणमुपपन्नमेवेति, अन्यथा मला इति बहुवचनमसाधु।

स्वल्पं यदा दोष विबद्धमाम लीनं न तेजःपथमावृणोति ।
भवत्यजीर्णेऽपि तदा बुभुक्षा या मन्दबुद्धिं विषवन्निहन्ति ॥५१३॥

Su.Su. 46/513

When a small amount of portion of the food poisoning by defects(Aama) does not block the passage of Pitta by getting absorbed in food-carrying sources, then there is hunger even after indigestion, but that false hunger kills that dull-witted person likes poison.

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (डल्हण कृत)
लीनं तदगतेन वायुनैकपार्श्वे लीनमित्यामविशेषणम् ।
तेजःपथं जठरानलमार्गम्।

Due to Vayu, it has been adherent on one side

LEENA DOSHA AVASTHA IN VARIOUS DISEASES

1. GRAHANI ROGA

लीनं पक्काशयस्थं वाऽऽप्यामं स्राव्यं सदीपनैः।
शरीरानुगते सामे रसे लङ्घनपाचनम्॥७५॥

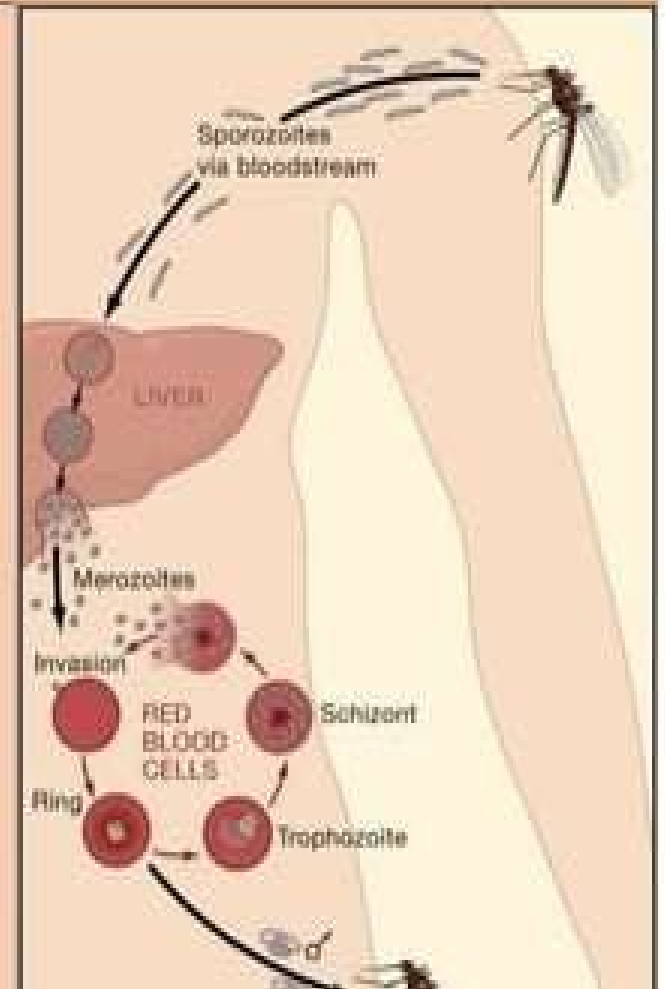
In Grahani Roga periodically doshas will be in Anutklishtaavastha in Pakvashaya due to Agnimadhya. So it is advised to give Deepana Dravayas to make it in Pakvaavstha, then Virechaka Aushadi is given to expel the doshas. If Amarasa Prasaran has taken place in the whole body then Laghana and Pachana Dravayas are advised.

2. JWARA

क्षीणे दोषे ज्वरः सूक्ष्मो रसादिष्वेव लीयते ॥
लीनत्वात्काश्यवैवर्ण्यजाड्यादीनादधाति सः ॥२/६६
सततकादि ज्वरः सूक्ष्मो भूत्वा रसादिष्वेव धातुषु
लियते।(स)अ.ह.नि.

In Vishama Jwara ; due to Dosha Kshaya, Jwara will manifest in Alpamatra(Sukshama) and will get Leena in Rasadi Dhatu due to which it will cause Karshaya(lean), Vaivaryana(discoloration), Jadya(loss of enthusiasm), Gauravata(heaviness in the body), etc.

3. VILAMBIKA

गरियाशोभावे लीनदामदेव अविलम्बिका ।
कफवत अनुबधाम लिंगतत् समासाधना ॥

Amadosha which is in Leena Avastha will cause Vilambika Roga. In this condition Vata and Kapha are Anubandha will cause symptoms similar to Amaajirna.

4. SHWASA

लीनश्चेद्दोषशेषः स्याद्धूमैस्तं निहरिद्बुधः।
हरिद्रां पत्रमेरण्डमूलं लाक्षां मनःशिलाम्॥७७॥

In Shwasa first line of treatment is Shodhana Karma in Bahudoshavastha followed by Shaman Dhoopana. If the physician skips the Dhoopana Karma the Doshas will remain inside the body deep seated and will not show the Lakhshanas but will wait for the favorable conditions

5. APASMARA

तत्रावस्थिता इति हृदये इन्द्रियायतनेषु च
लीनत्वेनावस्थिताः। ते च लीनाः सन्तः
कामादिभिरीरिताः पुनर्हृदयमिन्द्रियायतनानि च वि
शेषेण पूरयन्ति यदा, तदा अपस्मरति
अपस्मारवेगयुक्तो भवतीति वाक्यार्थः॥

In Apasamara the Doshas will stay in Leena
Avastha in Hridaya, Manovahasrotas,
Indriya and Buddhi when get exposed to
Kamadhi Nidanas it will lead to an episode
of seizure. So here episodic attack of
Apasmara is termed by Leena word

Management of Leena Dosha

1.Reference: अष्टाङ्गहृदयम्/सूत्रस्थानम्/अध्यायः१३

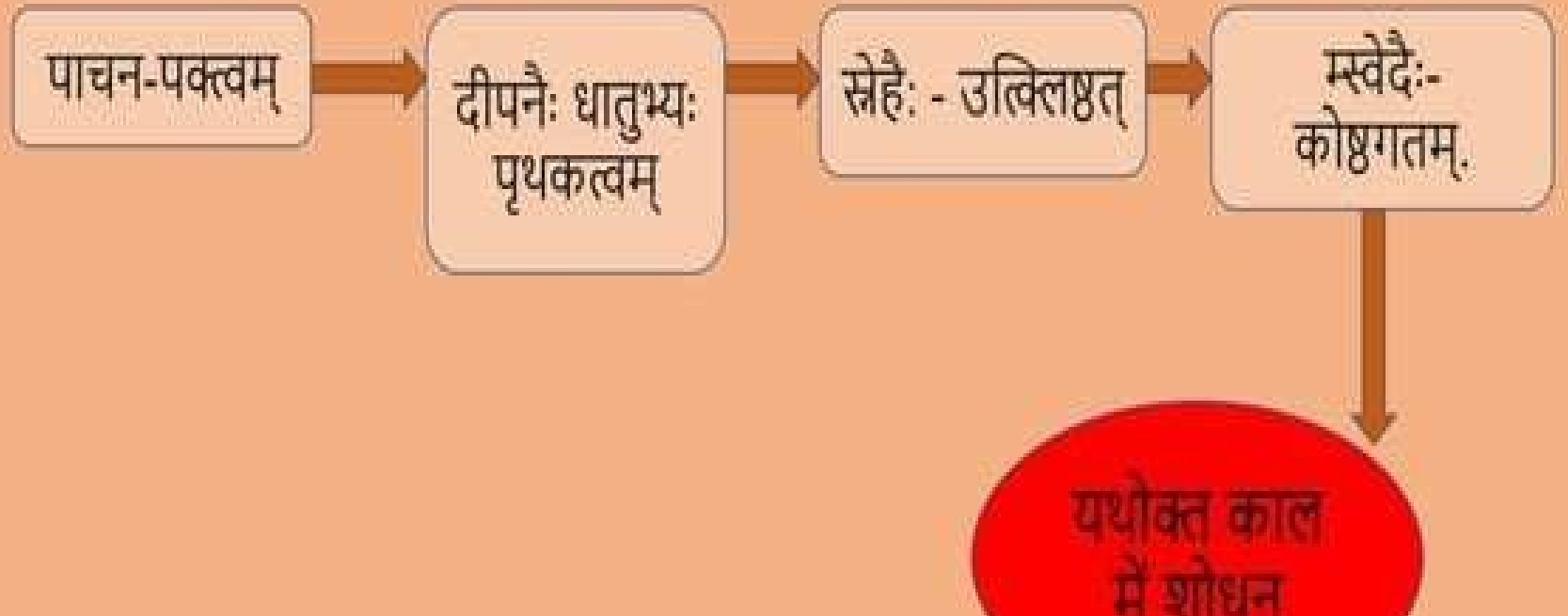
2.Shloka:

सर्व-देह-प्रविसृतान् सामान् दोषान् न निहरित्।
लीनान्धातुष्वन-उत्क्लिष्टान् फलाद्आमाद्रसान्इव ॥
आश्रयस्य हि नाशाय ते स्युर् दुर्-निर्हर-त्वतः।

3. Meaning: This phrase explains that during leena dosha avastha, shodhana karma is contraindicated. If physicians conduct shodhan karma without sound knowledge of leena dosha avastha, that can demolish the human body

पाचनैर् दीपनैः स्नेहैस् तान् स्वेदैश् च परिष्कृतान् ॥२९॥
शोधयेच् छोधनैः काले यथासन्नं यथा-बलम् ।

वृद्ध्या विष्यन्दनात् पाकात् स्रोतोमुखविशोधनात्।
शाखा मुक्त्वा मलाः कोष्ठं यान्ति वायोश्च निग्रहात्॥३३॥

- 1.सम्प्रति शाखाभ्यः कोष्ठागमन हेतुं दोषाणामाह- वृद्धयेत्यादि।
- 2.विष्यन्दनादिति विलयनात्, विलीनश्च द्रवत्वादेव कोष्ठे निम्नं याति।
- 3.पाकादिति पक्वो दोषोऽबद्धत्वेनैव निम्नं कोष्ठं याति।
- 4.स्रोतोमुखविशोधनादिति अवरोधकापगमात्।
- 5.वायोर्निग्रहादिति क्षेप्तुर्वायोर्निग्रहात् प्राकृतं स्थानं कोष्ठं याति

Conclusion

During the pathogenesis of the disease the Dosha will undergo various Avastha one such important Avastha is Leena Dosha Avastha which is mostly considered as latent phase of the disease, if the physician understand the concept of Leena Dosha Avastha physician can easily subside the disease by the proper plan of treatment.

Thank you

A hand-drawn card with a teal background on the left and a white background on the right. The text "Thank you" is written in a dark blue, cursive font. A thick, dark blue horizontal line is drawn below the text. In the top right corner, there is a red, irregular shape with several small red dots scattered around it. A simple line drawing of a leaf is in the top right corner. Another small leaf is in the bottom left corner.